

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av 7 kap. ärvdabalken

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att bestämmelserna om bestämmande av laglott i ärvdabalken skall ändras. Värdet av en gåva som varit avsedd att gynna gåvotagaren skall enligt förslaget inte läggas till arvlåtarens kvarlåtenskap vid beräkning av laglotten, om det med hänsyn till arvlåtarens viljeförklaring är klart att detta inte varit arvlåtarens avsikt.

Dessutom föreslås att en testamentstagare i pengar skall kunna betala en arvinges laglott eller vad som brister i laglotten, även om rätten till penningprestation inte uttryckligen nämns i testamentet. Bestämmelsen om

framställande av anspråk på laglott skall samtidigt ändras så att det i vissa fall skall vara möjligt att framställa anspråk genom tillkännagivande i den officiella tidningen.

I propositionen föreslås också att bestämmelsen om utfyllnad av laglott ändras. Arvlåtarens förordnande om att en gåva skall beaktas vid bestämmande av laglott skall inte längre förorsaka skyldighet att fylla ut laglotten med egendom som inte hör till kvarlåtenskapen, om förordnandet ges först efter att gåvan har givits.

Lagen avses träda i kraft cirka tre månader efter att den har antagits och blivit stadfäst.

MOTIVERING

1. Nuläge

1.1. Lagstiftning

Arvlåtarens bröstarvinge samt adoptivbarn och dennes avkomling har enligt 7 kap. ärvdabalken (40/1965) rätt till laglott efter arvlåtaren. Laglotten utgör hälften av värdet av den arvslott som enligt laga arvsföljd tillkommer en laglotsberättigad arvinge.

I 7 kap. ärvdabalken ingår bestämmelser som syftar till att arvlåtaren inte skall kunna minska värdet av rätten till laglott. I lagens 7 kap. 3 § 3 mom. föreskrivs om skyddet för laglott mot gåvor som arvlåtaren givit. Enligt det skall vid beräkning av laglott till boets tillgångar läggas av arvlåtaren givet förskott på arv, samt om särskilda motskäl inte föreligger, vad han eller hon bortgivit under sådana omständigheter eller på sådana villkor att gåvan till sitt syfte kan likställas med ett testamente. Enligt etablerad praxis likställs med testamente särskilt sådana gåvor som arvlåtaren ger under sin sista sjukdom före en annalkande död eller på sådana villkor att rätten att råda över eller använda egendomen kvarstår hos arvlåtaren ända till hans eller hennes död.

Till boets tillgångar skall också läggas en s.k. gynnande gåva, dvs. en gåva som arvlåtaren givit en avkomling eller ett adoptivbarn eller dettas avkomling eller en make till till någon av de nämnda och som uppenbarligen givits i syfte att gynna mottagaren till skada för en laglotsberättigad arvinge. En gåva som givits en annan än en ovan nämnd person räknas inte som en gynnande gåva. När man bedömer frågan om huruvida en gåva är en gynnande gåva, har frågan om i vilket livsskede en gåva har givits inte en självständig betydelse. Enligt en utredning om rättspraxis som gjorts vid Helsingfors universitet har talan med anspråk om att en gynnande gåva skall räknas som tillägg till boets tillgångar i vissa fall bifallits också då gåvan givits tidigare än 15 år före arvlåtarens död.

Den till vilken arvlåtaren har givit gåvan kan bli tvungen att med värdet av den erhållna gåvan ansvara för utfyllnad av laglott.

Gåvans värde skall härvid fastställas till det värde den hade vid den tidpunkt då den mottogs om inte omständigheterna föranleder något annat t.ex. på grund av att det ändrade marknadsläget väsentligt minskat gåvans värde. Ansvaret för utfyllnad av laglott uppkommer enligt 7 kap. 8 § i det fall att arvingen inte kan utfå sin laglott ur arvlåtarens kvarlåtenskap. Vill arvingen framställa anspråk på utfyllnad av laglott, skall han eller hon göra det genom talan inom ett år från det att han eller hon erhållit kännedom om arvlåtarens död och om ett sådant förordnande om gåva som gör intrång i hans eller hennes rätt till laglott, dock senast inom tio år från arvlåtarens död.

Arvingens laglott skyddas också mot ett testamente av arvlåtaren. Enligt 7 kap. 5 § är ett testamente utan verkan gentemot en arvinge till den del det hindrar honom eller henne att få ut sin laglott ur kvarlåtenskapen eller inskränker hans eller hennes rätt att förfoga över den egendom som tillkommer honom eller henne som laglott. Testatorn kan dock förordna att testamentstagaren skall ha rätt att utfylla laglotten eller den bristande delen av laglotten med pengar. Ett sådant testamente är giltigt, om penningprestationen sker senast inom loppet av en skälig, av arvingen utsatt tid.

I lagens 7 kap. 5 § finns också bestämmelser om hur arvingen skall gå till väga för att göra gällande att ett testamente som gör intrång i hans eller hennes laglott är utan verkan. Arvingen skall tillkännage testamentstagaren sitt anspråk på laglott antingen genom stämningsman eller på annat sätt bevisligen. Tillkännagivandet skall ske inom sex månader från det att testamentet delgavs arvingen.

1.2. Lagstiftningen i andra nordiska länder

I Danmark, Norge och Sverige har arvlåtarens rätt att genom testamente bestämma över sin egendom begränsats genom bestämmelser om laglott. I fråga om laglott avviker däremot betydelsen av gåvor som arvlåtaren har givit från vad som gäller i Finland. I inget av de nämnda länderna finns det be-

stämmelser som skulle föreskriva att gåvor som kan likställas med gynnande gåvor skall beaktas vid beräkandet av laglott. I dansk och norsk rätt skyddas inte rätten till laglott mot sådana gåvor som har givits under arvlåtarens livstid förutom när arvlåtaren har avsett att gåvan skall vara ett förskott på arv eller när det är fråga om en gåva som givits vid arvlåtarens dödsbädd. Enligt den svenska ärvdabalken beaktas vid beräkning av laglott det som arvlåtaren givit som förskott på arv och sådan gåva som till sitt syfte kan likställas med ett testamente.

Enligt dansk, norsk och svensk lag kan testamentstagaren inte betala laglotterna i pengar. I dessa länder har det därför inte väckts några frågor om huruvida laglotterna kan betalas i pengar i sådana fall där ett uttryckligt villkor om det saknas i testamentet.

2. Föreslagna ändringar

Begränsning av tillämpningen av bestämmelsen om gynnande gåva

I propositionen föreslås att 7 kap. 3 § ändras så att beaktandet av en gynnande gåva vid bestämmande av laglott skall vara beroende av arvlåtarens avsikt. En gåva som arvlåtaren givit en avkomling eller ett adoptivbarn eller dennes avkomling eller en make till någon av de ovan nämnda och som gynnar gåvotagaren till skada för en till laglott berättigad arvinge skall fortfarande i allmänhet läggas till boets tillgångar. Detta tillägg skall dock inte göras om det med hänsyn till arvlåtarens viljeförklaring är klart att det inte var arvlåtarens avsikt.

Arvlåtaren kan således på ett giltigt sätt förordna att ett tillägg inte skall göras. Några krav i fråga om förordnandets form har inte uppställts. Det är således möjligt att ge en muntlig och till och med en så kallad tyst viljeförklaring. Av rättssäkerhetsskäl torde dock förordnandet i allmänhet ges skriftligen.

Begreppet gynnande gåva förändras samtidigt så att det avgörande när man prövar om en gåva är gynnande inte längre skall vara arvlåtarens avsikt utan frågan om huruvida gåvan verkligen gynnar gåvotagaren till skada för en till laglott berättigad arvinge. Den praktiska betydelsen av denna ändring är dock liten eftersom man vanligen kommer fram till att en gynnande avsikt föreligger då

gåvan faktiskt gynnar gåvotagaren, dvs. ger denne en klart fördelaktigare ställning än de övriga till laglott berättigade arvingarna.

En justering av bestämmelsen om gynnande gåva kan anses vara motiverad, eftersom bestämmelsen i dagens förhållanden alltför ingripande begränsar en persons möjligheter att under sin livstid ge bort egendom som gåva. Bestämmelsen om att en gynnande gåva skall läggas till kvarlåtenskapen kan leda till att en gåva som saknar samband med arvlåtarens död och som arvlåtaren kanske givit årtionden före sin död mot arvlåtarens vilja tillmäts betydelse vid beräkning av laglott. Detta kan leda till att storleken på laglotten ökar så att arvlåtarens testamente, genom vilket han eller hon uttryckt sin yttersta vilja, inte kan verkställas. Regleringen gällande laglott har inte nuförtiden en sådan betydelse för tryggheten av arvingarnas grundläggande livsförutsättningar att det skulle vara motiverat att så ingripande begränsa arvlåtarens möjligheter att förfoga över sin egendom.

Bestämmelsen om gynnande gåva ställer även arvlåtarens avkomlingar, adoptivbarn, adoptivbarnens avkomlingar och deras makar som gåvotagare i sämre ställning än andra. Det är inte fördriktigt att laglotten mot arvlåtarens vilja skall påverkas av gåvor till dessa personer under sådana omständigheter, där arvlåtaren helt fritt kan ge bort sin egendom i gåva till andra personer.

Ett undantagslöst beaktande av gynnande gåvor är också ägnat att försvåra överlåtelse av egendom som hör till näringsverksamheten i fall där den som fortsätter med näringsverksamheten står i släktskaps- eller svågerskapsförhållande av nämnt slag till den avstående näringsidkaren. Den som fortsätter med näringsverksamheten t.ex. med ett jordbruksföretag måste då vara beredd på att anspråk på utfyllnad av laglott kanske kan riktas mot honom eller henne årtionden senare. Att utsätta den som fortsätter näringsverksamheten för en sådan risk kan inte anses motiverat, när man beaktar att någon motsvarande risk inte finns när egendomen ges i gåva till andra personer.

Kostnaderna för generationsväxlingar vid gårdsbruksenheter inverkar som en delfaktor på det finska lantbrukets konkurrensförmåga på Europeiska unionens marknader. För att underlätta generationsväxlingar vid gårdsbruksenheter har även den möjligheten införts att undantag skall göras endast för

gårdsbruksenheter. Detta alternativ har dock inte ansetts motiverat. Bestämmelserna om laglott är en del av den allmänna lagstiftningen och de bör kunna tillämpas oberoende av vilket slag av egendom det är fråga om. Behovet att sänka kostnaderna för generationsväxlingar gäller inte enbart jordbruksföretag utan kan också förekomma vid familjeföretag av annat slag. Likvärdighetsprincipen i 6 § grundlagen stöder därför en reglering som inte begränsar sig till enbart gårdsbruk. På detta sätt kan man också undvika att gåvotagarna försätts i olika ställningar beroende på vilket slag av egendom som de har fått i gåva.

Därutöver kan arvlåtaren också ha sådana motiverade skäl att ge sin egendom i gåva som inte har med en generationsväxling av näringsegendom att göra. Arvlåtaren kan t.ex. sträva efter att förbättra utkomstförutsättningarna för det av hans eller hennes barn som klarat sig sämre än de övriga barnen genom att ge barnet egendom i form av placeringar eller bostad. Av dessa orsaker är frågan om skydd av laglott mot gåvor som arvlåtaren har givit under sin livstid således en allmän fråga och när man avgör denna fråga är det inte lämpligt att tillmäta frågan om vilket slag av egendom som givits som gåva betydelse. Den föreslagna lagändringen gäller därför alla typer av gåvor.

Den förra regeringens proposition (RP 117/1998), som sedermera förföll, byggde på det alternativet att bestämmelsen om gynnande gåva upphävs i sin helhet. Detta alternativ hade inneburit att en gynnande gåva från arvlåtaren till en laglottarvinge överhuvudtaget inte hade beaktats vid beräkning av laglott, oberoende av vilken arvlåtarens avsikt var när gåvan gavs. Propositionen har kritiserats för ett alltför stort ingrepp i laglottarvingarnas jämlika ställning och således en alltför stor ändring av principerna för det finska laglottssystemet. Därför har man i denna proposition stannat för ett alternativ som innebär att den behandling gåvan får vid beräkning av laglott förblir beroende av arvlåtarens egna önskemål. Detta lagstiftningsalternativ styr arvlåtaren att överväga hur han vill organisera sina bröstavingars inbördes förhållanden och också att bedöma verkningarna av sina beslut. Därigenom skapar bestämmelsen för sin del dessutom garantier för att bröstavingarna inte endast på grund av uppmärksamhet får en sinsemellan avvikande ställning.

Om arvlåtaren anser att den egendom som utgjorde gåvan inte har använts för det ändamål som arvlåtaren önskade, har han också med vissa senare nämnda begränsningar möjlighet att i efterhand ändra laglottsförordnandet. Också detta betonar betydelsen av arvlåtarens avsikt för behandlingen av gåvan vid beräkning av laglott. Inte heller då ovan nämnda synpunkter beaktas kan denna proposition anses göra intrång i grunderna för laglottssystemet.

Också efter de föreslagna ändringarna är rätten till laglott skyddad mot förskott på arv och sådana av arvlåtarens gåvor som vad gäller avsikt kan jämföras med testamente. En gynnande gåva beaktas dessutom på samma sätt som enligt nuvarande lag, om inte arvlåtaren uttryckligen avsett något annat. Förslaget påverkar inte heller själva rätten till laglott, dvs. rätten till en viss andel av arvlåtarens kvarlåtenskap.

Testamentstagarens rätt att betala laglotten i pengar

I propositionen föreslås dessutom att 7 kap. 5 § om testamentstagarens rätt att betala laglotten i pengar skall ändras. Paragrafens 2 mom. föreslås bli ändrat så att en testamentstagare till en laglottsberrättigad arvinge i pengar skall kunna betala ett belopp som motsvarar laglotten eller vad som brister i denna även i det fall att testamentet inte innehåller något villkor om detta.

Den gällande regleringen, som förutsätter att om rätten till penningprestation skall finnas ett villkor i testamentet, har i vissa fall i onödan hindrat uppnåendet av testatorns syfte. Så har det kunnat gå t.ex. på grund av att man i samband med upprättande av testamente inte känt till att villkoret skall omnämnas i testamentet. Det är också möjligt att villkoret lämnats bort därför att testatorn i samband med upprättande av testamente inte haft anledning att anta att det kommer att göra intrång i laglotten.

Meddelande om anspråk på laglott

I propositionen föreslås dessutom att 7 kap. 5 § 3 mom. kompletteras till den del det gäller sättet att tillkännage ett anspråk på laglott. Om ett anspråk på laglott inte har kunnat tillkännages testamentstagaren därför att han eller hon på grund av de omständigheter som framkommit i saken kan antas

hålla sig undan ett tillkännagivande eller om hans eller hennes adress är okänd, kan ett anspråk på laglott tillkännages genom att det publiceras i officiella tidningen inom den tid som fastställts för tillkännagivande av anspråk. Det faktum att en arvinge ges en möjlighet att tillkännage ett anspråk på laglott på detta sätt är motiverat särskilt därför att anspråk på laglott skall framställas inom en kort tidsfrist på sex månader.

Med anledning av den sistnämnda ändringen flyttas de två sista meningarna i gällande 5 § 3 mom. till ett nytt 4 mom. i paragrafen. Inga ändringar föreslås i paragrafens 1 mom.

Ansvar för utfyllnad av laglott

Enligt nuvarande 7 kap. 8 § är den till vilken arvlåtaren givit i 3 § 3 mom. avsedd egendom skyldig att ansvara för utfyllnad av laglott, om en arvinge inte kan få sin laglott ur kvarlåtenskapen. Gåvotagaren kan härvid bli skyldig att erlagga den arvinge som har rätt till laglott högst det belopp som vid beräkandet av laglott skall räknas såsom tillägg till boets tillgångar.

De nuvarande bestämmelserna har i praxis tolkats så att arvlåtaren efter att han har givit en gåva till en bröstarvinge kan förordna att gåvan skall betraktas som förskott på arv. Enligt högsta domstolens beslut 1996:30 är ett sådant förordnande giltigt åtminstone om det gjorts i form av ett testamente.

När den föreslagna ändringen som gäller gynnande gåva har trätt i kraft är det möjligt att det uppstår situationer där arvlåtaren med stöd av 3 § 4 mom. förordnar att till kvarlåtenskapen skall läggas en sådan gåva som arvlåtaren när han gav den förordnade att inte skall beaktas vid beräkning av lagloten. Också ett sådant förordnande skall med beaktande av ovan nämnda beslut av högsta domstolen anses såsom giltigt.

Ett förordnande enligt vilket arvlåtaren i efterhand bestämmer att en gåva skall beaktas vid beräkandet av lagloten kan enligt nuvarande bestämmelser medföra att gåvotagaren blir skyldig att fylla ut lagloten. Arvlåtarens ändrade vilja kan således försätta gåvotagaren i en överraskande situation och ekonomiskt trångmål. Gåvotagaren måste kunna lita på att det inte går att ensidigt ansluta belastande förpliktelser till en gåva efter att den har givits.

Därför föreslås att till 7 kap. 8 § fogas ett

nytt 2 mom. enligt vilket ett sådant förskott på arv eller en sådan i 3 § 4 mom. avsedd gåva som arvlåtaren först efter att gåvan gavs har förordnat att skall utgöra förskott på arv eller läggas till kvarlåtenskapen med stöd av 3 § 4 mom. inte skall beaktas vid beräkandet av det belopp med vilket gåvotagaren är skyldig att fylla ut lagloten.

Arvlåtarens viljeförklaring genom vilken han i efterhand bestämmer gåvans arvsrättsliga verkningar skall alltså vara giltig under samma förutsättningar som i dag. Detta kan alltså leda till att den arvinge som gåvan tillfallit får mindre av kvarlåtenskapen än vad han annars hade haft rätt till eller till att han inte får något mer av kvarlåtenskapen. Till skillnad från nuläget kan ett i efterhand givet förordnande däremot inte försäkra att gåvotagaren blir skyldig att ansvara för utfyllnad av laglott eller att det belopp med vilket lagloten skall fyllas ut blir större.

Övergångsbestämmelse

I propositionen föreslås att det nya 2 mom. i 7 kap. 8 § tillämpas endast på ett sådant förordnande som en arvlåtare gett efter att lagen har trätt i kraft. Den föreslagna lagen skall således inte ändra verkningarna av tidigare förordnanden på den arvsrättsliga behandlingen av gåvor.

Den föreslagna lagen skall överhuvudtaget inte utsträckas att gälla de fall då arvlåtaren har avlidit före ikraftträdandet. I sådana fall tillämpas till alla delar de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet av lagen.

3. Propositionens verkningar

3.1. Laglotsrättens kontinuitet

I Norden har man tidvis diskuterat om laglotsreglerna behövs i dagens samhälle. Saken var en diskussionsfråga bl.a. på det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm år 1996. De synpunkter som framfördes vid diskussionen gick i skilda riktningar och har åtminstone inte tills vidare gett anledning till lagstiftningsåtgärder för att slopa rätten till laglott.

Diskussionen har dock inte ännu tagit slut. I Sverige har en särskild utredare år 1998 lagt fram ett betänkande (SOU 1998:110) med förslag bl.a. till en ändring av 6 kap. 1 § i den svenska ärvdabalken om upp-

hävande av presumtionen om förskott på arv till bröstarvinge. Enligt presumtionen skall en gåva till en bröstarvinge räknas som förskott på arv, om inte annat har föreskrivits eller med hänsyn till omständigheterna måste antas ha varit avsett. När presumtionen har upphävts, skall frågan om huruvida en gåva till en bröstarvinge skall räknas som förskott på arv avgöras enligt allmänna regler. Härvid skall en gåva räknas som förskott på arv endast om så har föreskrivits eller om det på grund av omständigheterna vid gåvan måste ha varit avsett att vara så. Förslaget innebär att en gåva till en bröstarvinge i färre fall än nu beaktas vid beräkning av laglott. Förslaget har åtminstone inte hittills lett till några lagstiftningsåtgärder.

Vid justitieministeriet avser man att starta ett utredningsarbete för att allmänt kartlägga behovet att revidera ärvdabalken. I detta sammanhang kommer man också att utreda huruvida det finns skäl att ändra bestämmelserna om laglott mer än vad som nu föreslås.

Syftet med ändringarna är inte att ingripa i bröstarvingarnas rätt till laglott dvs. rätten att få en del av arvlåtarens kvarlåtenskap. Ändringarna gäller endast beräkningen av värdet på laglotterna och utgivandet av den egendom från kvarlåtenskapen som motsvarar laglotterna.

Den föreslagna ändringen av 7 kap. 3 § innebär att arvlåtaren, om han så vill, kan ge gåvor till de i paragrafen avsedda anhöriga utan att detta påverkar laglotten. Som gåvotagare får de alltså samma ställning som alla andra. En gåva som arvlåtaren har givit under sin livstid inverkar däremot på samma sätt som nu på beräkningen av laglotterna, om gåvan kan räknas som förskott på arv till gåvotagaren eller om syftet med gåvan kan likställas med ett testamente.

Förslaget att ett anspråk på laglott i vissa fall kan framställas genom att det publiceras i officiella tidningen förbättrar kontinuiteten i rätten till laglott i de fall då man misslyckas med att nå testamentstagaren.

3.2. Verkningar i fråga om arvlåtaren och gåvotagaren

Den föreslagna ändringen ökar i viss mån arvlåtarens möjligheter att ge gåvor utan att gåvorna inverkar på beräkningen av laglot-

terna. Detta kommer att i vissa fall underlätta bl.a. överförandet av näringsegendom till den som fortsätter näringen under arvlåtarens livstid. Kostnaderna för en generationsväxling minskar i sådana fall där en bröstarvinge nuförtiden på grund av sitt fång måste betala laglottsutfillnad till de övriga bröstarvingarna. Ändringen kommer sannolikt att underlätta generationsväxlingar i synnerhet på gårdsbruket. Enligt ovan nämnda utredning vid Helsingfors universitet gällde två tredjedelar av alla anspråk på utfillnad av laglott till följd av gynnande gåvor överlåtelse av gårdsbruk.

Den föreslagna ändringen i skyldigheten att fylla ut laglotten tryggar för sin del också ställningen hos den som skall fortsätta med idkandet av en näring. Till följd av det föreslagna tillägget i lagen behöver inte gåvotagaren längre bereda sig på den möjligheten att gåvogivaren ändrar åsikt och detta medför att gåvotagaren blir skyldig att fylla ut en bröstarvinges laglott med egendom som inte hör till kvarlåtenskapen.

Som en följd av ändringen ökar arvlåtarens möjligheter att i vissa fall genom testamente bestämma över sin kvarlåtenskap. Detta beror på att sådana gåvor som enligt den nuvarande lagen beaktas som gynnande gåvor inte nödvändigtvis längre ökar storleken på laglotterna med den följden att den så kallade fria delen blir mindre.

3.3. Verkningar i fråga om övriga bröstarvingar

När arvlåtarens rätt att bestämma över sin egendom ökar, ändras bröstarvingarnas ställning på motsvarande sätt. En sådan gåva som arvlåtaren ger till sin bröstarvinge ökar i allmänhet nuförtiden storleken på de övriga bröstarvingarnas laglotter. Enligt lagförslaget kan arvlåtaren, om han så vill, hindra att laglotterna blir större i andra än de situationer då gåvan skall anses vara ett förskott på arv eller likställas med ett testamente.

Tanken att alla barn skall behandlas lika är starkt förankrad i det folkliga medvetandet. Därför saknas skäl att anta att arvlåtarna allmänt kommer att använda sin utökade frihet på ett sätt som är inte är önskvärt. Det kan finnas tunga saker när en bröstarvinge får mer egendom än de övriga bröstarvingarna av arvlåtaren. Strävan kan t.ex. vara att trygga kontinuiteten i en näring eller att ut-

jämna skillnaderna i barnens levnadsstandard. Det är inte ovanligt att föräldrarna strävar efter att hjälpa ett sådant barn som har fått sämre utkomstförutsättningar än de övriga syskonen t.ex. genom att ekonomiskt hjälpa honom eller henne att skaffa sig en bostad. Det är rimligt att föräldrarna kan använda sin egendom i sådana syften utan att gåvan tillmäts betydelse när arvlåtaren i sinom tid dör.

En förälder kan givetvis ibland sträva efter att gynna ett av sina barn av orsaker som en utomstående kan ha svårt att förstå eller godta. Den föreslagna lagen utökar i viss mån möjligheten för ett sådant handlande. Nuförtiden när arv inte längre har en central betydelse i fråga om barns utkomst, är det möjligt att acceptera denna risk för att uppnå de ovan beskrivna positiva verkningarna.

3.4. Verknings i fråga om testamentstagaren

Begränsningen av tillämpningen av bestämmelsen om gynnande gåva minskar i vissa fall värdet på laglotterna med den påföljd att universaltestamentstagarens ställning förbättras.

Den föreslagna ändringen av 7 kap. 5 § innebär att ett testamente något oftare än hittills kan verkställas i enlighet med sitt innehåll, om testamentstagaren i pengar kan betala vad som brister i laglotten. Den föreslagna ändringen har praktisk betydelse i synnerhet när det genom ett testamente har förordnats om en ekonomisk helhet, t.ex. ett affärsföretag eller en jordbruksfastighet, vars delning inte är ändamålsenlig med hänsyn till näringen. Ändringen innebär att testamentstagaren kan behålla den helhet som han eller hon erhållit genom att i pengar erlagga vad som brister i laglotten, trots att ett uttryckligt omnämnande av rätten till penningprestation saknas i testamentet. Testatorn kan naturligtvis i sitt testamente förordna att testamentstagaren inte har rätt till en penningprestation.

3.5. Organisatoriska och ekonomiska verkningar

Propositionen har inga organisatoriska verkningar och inga omedelbara verkningar i fråga om statsekonomin eller andra offent-

liga sammanslutningars ekonomi.

Jämfört med nuläget möjliggör lagförslaget en sänkning av kostnaderna för den som vid en generationsväxling av en näringsegendom fortsätter en näring. I den mån arvlåtarna kommer att utnyttja den nya möjligheten, kan behovet att finansiera en generationsväxling t.ex. genom startstöd för gårdsbruk till unga jordbrukare eller genom annat lån som åtnjuter stöd i viss mån minska. Detta kan leda till en liten inbesparing för staten.

4. Beredningen av propositionen

Propositionen har beretts som tjänsteuppdrag vid justitieministeriet. Vid beredningen har man beaktat den slutrapport som har framlagts av jordbrukspolitiska arbetsgruppen vid jord- och skogsbruksministeriet (MMM 1997:2) till den del rapporten gäller behovet av en ändring av laglotsreglerna.

Utkastet till regeringsproposition remitterades till 14 myndigheter och organisationer som företräder bl.a. företags- och näringsverksamheten, den juridiska forskningen samt advokat- och rättshjälpsverksamheten. Utlåtanden inbegärdes om ett utkast till proposition i vilken det föreslogs att bestämmelsen om gynnande gåva upphävs i sin helhet. Enligt remissvaren ansågs de föreslagna ändringarna vara motiverade och behövliga. Av ovan beskrivna orsaker stannade man i den fortsatta beredningen dock för ett alternativ enligt vilket bestämmelsen om gynnande gåva kvarstår delvis ändrad så att dess tillämpning beror på arvlåtarens avsikt.

Den föregående regeringen avlät en proposition (RP 117/1998 rd) om upphävande av bestämmelsen om gynnande gåva. Lagutskottet, dit Riksdagen hade skickat propositionen för förberedande handläggning, slutbehandlade inte propositionen under den gångna valperioden, med den påföljd att propositionen förföll.

5. Ikraftträdande

Lagen föreslås träda i kraft cirka tre månader efter att den har antagits och blivit stadfäst.

Med stöd av vad som anförts ovan föreligger Riksdagen följande lagförslag:

Lag

om ändring av 7 kap. ärvdabalken

I enlighet med riksdagens beslut ändras i ärvdabalken av den 5 februari 1965 (40/1965) 7 kap. 3 § 3 mom., 5 § och 8 § 1 mom., av dessa lagrum 5 § sådan den lyder delvis ändrad i lag 700/1990, samt fogas till 3 § ett nytt 4 mom. och till 8 § ett nytt 2 mom., varvid nuvarande 2 och 3 mom. blir 3 och 4 mom., som följer:

7 kap.

Om laglott

3 §

Till boets tillgångar skall läggas av arvlåtaren givet förskott på arv samt, om särskilda motskäl inte finns, det som han eller hon under sin livstid givit bort under sådana omständigheter eller på sådana villkor att gåvan till syftet kan jämföras med ett testamente. Egendomen skall uppskattas till det värde den hade vid den tidpunkt då den mottogs, om inte annat föranleds av omständigheterna.

Har arvlåtaren givit sin bröstarvinge, sitt adoptivbarn, dettas avkomling eller deras makar någon annan gåva som gynnar gåvotagaren till skada för en till laglott berättigad arvinge, skall denna gåva läggas till boets tillgångar såvitt det inte med hänsyn till arvlåtarens viljeförklaring är klart att detta inte var arvlåtarens avsikt. Egendomens värde skall uppskattas i enlighet med vad som bestäms i 3 mom.

5 §

Ett testamente är utan verkan gentemot en arvinge till den del det hindrar honom att få ut sin laglott ur kvarlåtenskapen eller inskränker hans rätt att förfoga över egendom som tillkommer honom som laglott.

Utan hinder av vad som sägs i 1 mom. är ett testamente dock giltigt, om testamentstagaren till en till laglott berättigad arvinge i pengar betalar ett belopp som motsvarar laglottens eller vad som brister i den. En förutsättning är att beloppet betalas inom en skäl-

lig tid som arvingen har satt ut och att betalning i pengar inte har förbjudits genom testamente.

Vill en arvinge göra gällande att ett testamente är utan verkan skall han eller hon tillkännage testamentstagaren sitt anspråk på laglott genom stämningsman eller på något annat bevisligt sätt inom sex månader efter att testamentet delgivits arvingen på det sätt som anges i 14 kap. 4 § 1 mom. Har anspråket på laglott inte kunnat delges testamentstagaren på grund av att testamentstagaren enligt vad som framkommit i saken kan antas hålla sig undan delgivningen eller på grund av att hans eller hennes adress är okänd, kan anspråket på laglott också framställas så att ett meddelande om det publiceras i den officiella tidningen inom nämnda tid.

En arvinge kan inte göra gällande att ett testamente är utan verkan, om arvingen efter arvlåtarens död har av sagt sig sin laglott. Angående avsägelse av laglott under arvlåtarens livstid bestäms i 17 kap. 1 § 2 mom.

8 §

Kan en arvinge, fastän testamente och gåvoutfästelse lämnats obeaktade, inte få ut sin laglott, är den, till vilken arvlåtaren under sin livstid givit bort i 3 § 3 mom. avsedd egendom eller en gåva som enligt 3 § 4 mom. skall läggas till boets tillgångar, eller den, som mottagit i 4 § nämnt försäkringsbelopp, skyldig att ansvara för fyllandet av det som brister i laglottens, högst med det belopp, som vid bestämmandet av arvslotten skall räknas som tillägg till boets tillgångar.

Vid beräkning av det belopp med vilket den gåvotagare som avses i 1 mom. är skyl-

dig att ansvara för utfyllande av laglott skall inte beaktas ett sådant förskott på arv eller en sådan i 3 § 4 mom. avsedd gåva som arvlåtaren först efter att gåvan givits har förordnat att skall vara ett förskott på arv eller läggas till kvarlåtenskapen med stöd av 3 § 4 mom.

Denna lag träder i kraft den .
Vad som i 8 § 2 mom. bestäms skall tillämpas endast på ett sådant förordnande som har getts efter att lagen har trätt i kraft.
Om arvlåtaren har avlidit innan denna lag träder i kraft, tillämpas de bestämmelser som gäller vid ikraftträdandet.

Nådendal den 16 juni 2000

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister *Johannes Koskinen*

Lag

om ändring av 7 kap. ärvdabalken

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i ärvdabalken av den 5 februari 1965 (40/1965) 7 kap. 3 § 3 mom., 5 § och 8 § 1 mom., av dessa lagrum 5 § sådan den lyder delvis ändrad i lag 700/1990, samt *fogas* till 3 § ett nytt 4 mom. och till 8 § ett nytt 2 mom., varvid nuvarande 2 och 3 mom. blir 3 och 4 mom., som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

Om laglott

3 §

Till boets tillgångar skola läggas av arvlåtaren givet förskott på arv samt, om ej särskilda skäl äro däremot, vad han i livstiden bortgivit under sådana omständigheter eller på sådana villkor, att gåvan till syftet är att likställa med testamente, så ock sådan av honom till hans avkomling eller adoptivbarn eller dettas avkomling eller dessas makar given sådan gåva, som uppenbarligen givits i syfte att gynna mottagaren till skada för till laglott berättigad arvinge. Egendomen skall, där ej omständigheterna annat föranleda, uppskattas till det värde den hade vid den tidpunkt, då den mottogs.

Till boets tillgångar *skall* läggas av arvlåtaren givet förskott på arv samt, om *särskilda motskäl inte finns*, det som han eller hon *under sin livstid givit bort* under sådana omständigheter eller på sådana villkor att gåvan till syftet *kan jämföras* med ett testamente. Egendomen skall *uppskattas till* det värde den hade vid den tidpunkt då den mottogs, om *inte annat föranleds av omständigheterna*.

Har arvlåtaren givit sin bröstarvinge, sitt adoptivbarn, dettas avkomling eller deras makar någon annan gåva som gynnar gåvotagaren till skada för en till laglott berättigad arvinge, skall denna gåva läggas till boets tillgångar såvitt det inte med hänsyn till arvlåtarens viljeförklaring är klart att detta inte var arvlåtarens avsikt. Egendomens värde skall uppskattas i enlighet med vad som bestäms i 3 mom.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

Ett testamente är utan verkan gentemot en arvinge till den del det hindrar honom att få ut sin laglott ur kvarlåtenskapen eller in-skränker hans rätt att förfoga över egendom som tillkommer honom som laglott.

Utän hinder av vad i 1 mom. är sagt är testamente, i vilket arvlåtaren förordnat, att hans kvarlåtenskap eller något till densamma hörande skall givas åt någon på villkor, att testamentstagaren åt till laglott berättigad arvinge i penningar erlägger ett belopp, som motsvarar dennes laglott eller vad som brister i denna, giltigt i det fall, att prestationen sker senast inom loppet av en skälig, av arvingen utsatt tid.

Vill en arvinge göra gällande att ett testamente är utan verkan, skall han tillkännage testamentstagaren sitt anspråk på laglott genom stämningssman eller på annat sätt bevisligen inom sex månader från det han på det sätt som anges i 14 kap. 4 § 1 mom. fick del av testamentet. En arvinge kan inte göra gällande att ett testamente är utan verkan, om han efter arvlåtarens död har av sagt sig sin laglott. Om avsägelse av laglott under arvlåtarens livstid stadgas i 17 kap. 1 § 2 mom. (de två sista meningarna; se föreslagna 4 mom.)

Utän hinder av vad som sägs i 1 mom. är ett testamente dock giltigt, om testamentstagaren till en till laglott berättigad arvinge i pengar betalar ett belopp som motsvarar laglotten eller vad som brister i den. En förut-sättning är att beloppet betalas inom en skälig tid som arvingen har satt ut och att betalning i pengar inte har förbjudits genom testamente.

Vill en arvinge göra gällande att ett testamente är utan verkan skall han eller hon tillkännage testamentstagaren sitt anspråk på laglott genom stämningssman eller på något annat bevisligt sätt inom sex månader efter att testamentet delgivits arvingen på det sätt som anges i 14 kap. 4 § 1 mom. Har anspråket på laglott inte kunnat delges testamentstagaren på grund av att testamentstagaren enligt vad som framkommit i saken kan antas hålla sig undan delgivningen eller på grund av att hans eller hennes adress är okänd, kan anspråket på laglott också framställas så att ett meddelande om det publiceras i den officiella tidningen inom nämnda tid.

En arvinge kan inte göra gällande att ett testamente är utan verkan, om arvingen efter arvlåtarens död har av sagt sig sin laglott. Angående avsägelse av laglott under arvlåtarens livstid bestäms i 17 kap. 1 § 2 mom. (se de två sista meningarna i gällande 3 mom.)

8 §

Kan arvinge, ehuru testamente och gåvout-fästelse lämnats obeaktade, icke utfå sin laglott, är den, till vilken arvlåtaren i livstiden bortgivit i 3 § 3 mom. avsedd egendom, eller den, som mottagit i 4 § nämnt försäkringsbelopp, pliktig att ansvara för fyllandet av det, som brister i laglotten, högst med det belopp, som vid bestämmandet av arvslotten skall räknas såsom tillägg til boets tillgångar.

Kan en arvinge, fastän testamente och gåvoutfästelse lämnats obeaktade, inte få ut sin laglott, är den, till vilken arvlåtaren under sin livstid givit bort i 3 § 3 mom. avsedd egendom eller en gåva som enligt 3 § 4 mom. skall läggas till boets tillgångar, eller den, som mottagit i 4 § nämnt försäkringsbelopp, skyldig att ansvara för fyllandet av det som brister i laglotten, högst med det belopp, som vid bestämmandet av arvslotten

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

skall räknas såsom tillägg till boets tillgångar.

Vid beräkning av det belopp med vilket den gåvotagare som avses i 1 mom. är skyldig att ansvara för utfyllande av laglott skall inte beaktas ett sådant förskott på arv eller en sådan i 3 § 4 mom. avsedd gåva som arvlåtaren först efter att gåvan givits har förordnat att skall vara ett förskott på arv eller läggas till kvarlåtenskapen med stöd av 3 § 4 mom.

Denna lag träder i kraft den .

Vad som i 8 § 2 mom. bestäms skall tillämpas endast på ett sådant förordnande som har getts efter att lagen har trätt i kraft.

Om arvlåtaren har avlidit innan denna lag träder i kraft, tillämpas de bestämmelser som gäller vid ikraftträdandet.
